

УДК 346.9

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.1.65>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУБСИДІАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В СПРАВАХ ПРО НЕПЛАТОСПРОМОЖНІСТЬ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Паніотов О.К.,

здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії

Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень

імені В.К. Мамутова Національної академії наук України»,

ORCID: 0009-0005-9572-1410

Паніотов О.К. Правове регулювання субсидіарної відповідальності в справах про неплатоспроможність: порівняльно-правовий аналіз.

Стаття присвячена дослідженню правового регулювання субсидіарної відповідальності в справах про банкрутство крізь призму порівняльно-правового аналізу національного законодавства України та окремих європейських юрисдикцій. Актуальність дослідження зумовлена сучасними економічними викликами, спричиненими воєнними діями, та необхідністю адаптації українського законодавства до права ЄС.

Результати дослідження демонструють, що субсидіарна відповідальність у справах про банкрутство є самостійним цивільно-правовим видом відповідальності, метою якого є створення додаткових гарантій захисту прав кредиторів.

Порівняльний аналіз засвідчив спільність основних підходів у досліджуваних юрисдикціях: необхідність визнання боржника банкрутом, недостатність активів для покриття боргів та наявність вини контролюючих осіб. Водночас виявлено значні відмінності у деталізації правового регулювання. У Франції механізм регулюється нормами Комерційного кодексу, де прямо передбачено, що проста недбалість не може бути підставою для покладення відповідальності, фактично вимагаючи наявності умислу. Цінним є досвід Нідерландів, де положеннями Цивільного кодексу визначено, що порушення керівниками збанкрутілих підприємств законодавчо встановлених обов'язків щодо ведення обліку, складання звітності та збереження документів призводить до притягнення їх до субсидіарної відповідальності. В Іспанії запроваджено комплексну систему класифікації банкрутства як «випадкового» або «винного» з детальним переліком дій, що призводять до винного банкрутства.

Аналіз українського законодавства виявив суттєві недоліки, насамперед вкрай слабе врегулювання питання на законодавчому рівні. У Кодексі з процедур банкрутства субсидіарній відповідальності присвячено кілька абзаців, тоді як у європейських країнах це питання детально врегульовано. Правове регулювання в Україні здійснюється переважно судовою практикою Верховного Суду, що не відповідає континентальній правовій системі.

Практичне значення дослідження полягає у формуванні конкретних пропозицій щодо удосконалення українського законодавства. Висновки дослідження засвідчують корисність врахування міжнародного досвіду при правотворчості в Україні.

Ключові слова: субсидіарна відповідальність, неплатоспроможність, відповідальність, банкрут, кредитор.

Paniotov O.K. Legal regulation of subsidiary liability in insolvency cases: comparative legal analysis.

The article is devoted to the study of legal regulation of subsidiary liability in bankruptcy cases through the prism of comparative legal analysis of national legislation of Ukraine and certain European jurisdictions. The relevance of the study is determined by current economic challenges caused by military actions and the need to adapt Ukrainian legislation to EU law.

The results of the study demonstrate that subsidiary liability in bankruptcy cases is an independent type of civil liability, the purpose of which is to create additional guarantees for the protection of creditors' rights.

A comparative analysis revealed commonalities in the main approaches in the jurisdictions studied: the need to declare the debtor bankrupt, insufficient assets to cover debts, and the presence of fault on the part of controlling persons. At the same time, significant differences in the details of legal regulation were identified. In France, the mechanism is regulated by the provisions of the Commercial Code, which expressly stipulates that simple negligence cannot be grounds for imposing liability, effectively

requiring the presence of intent. The experience of the Netherlands is valuable, where the provisions of the Civil Code stipulate that violation by managers of bankrupt enterprises of their legally established obligations regarding accounting, reporting and document preservation leads to their subsidiary liability. Spain has introduced a comprehensive system for classifying bankruptcy as 'accidental' or 'culpable' with a detailed list of actions leading to culpable bankruptcy.

An analysis of Ukrainian legislation has revealed significant shortcomings, primarily extremely weak regulation of the issue at the legislative level. The Bankruptcy Code devotes several paragraphs to subsidiary liability, while in European countries this issue is regulated in detail. Legal regulation in Ukraine is mainly carried out through the judicial practice of the Supreme Court, which does not correspond to the continental legal system.

The practical significance of the study lies in the formulation of specific proposals for improving Ukrainian legislation. The conclusions of the study confirm the usefulness of taking international experience into account in law-making in Ukraine.

Key words: subsidiary liability, insolvency, liability, bankrupt, creditor.

Постановка проблеми. Сучасні економічні виклики, спричинені глобальною фінансовою нестабільністю, воєнними діями та трансформацією ринкових відносин, зумовлюють значне зростання кількості справ про неплатоспроможність як в Україні, так і за кордоном. У таких умовах особливої актуальності набуває правове регулювання субсидіарної відповідальності осіб, які здійснюють контроль за боржником. Саме цей інститут покликаний забезпечити баланс між інтересами кредиторів і необхідністю стимулювання добросовісної підприємницької діяльності, водночас запобігаючи зловживанням з боку менеджменту та власників.

Актуальність дослідження також зумовлюється потребою гармонізації українського законодавства з правом ЄС та найкращими світовими практиками. Директиви ЄС у сфері превентивної реструктуризації, а також концепції business judgment rule і safe harbour, що активно застосовуються в англо-американській традиції, формують нові підходи до визначення меж відповідальності контролюючих осіб. У національному правопорядку ж залишається чимало невирішених питань, пов'язаних із визначенням кола суб'єктів відповідальності, критеріями вини, стандартами доказування та процесуальними механізмами захисту прав кредиторів.

Проблематика полягає в наявності низки прогалин і суперечностей, зокрема у відсутності чітких критеріїв моменту настання «загрози неплатоспроможності», неоднорідності судової практики щодо доведення причинного зв'язку між діями контролюючих осіб та банкрутством боржника, а також невизначеності порядку розрахунку розміру відповідальності. Додатковим викликом є транскордонний характер діяльності багатьох боржників, що потребує урахування положень міжнародного приватного права та досвіду зарубіжних юрисдикцій.

Метою статті є здійснення порівняльно-правового аналізу регулювання субсидіарної відповідальності у справах про неплатоспроможність в Україні та провідних зарубіжних правопорядках з метою виявлення прогалин, вироблення теоретичних висновків і формування практичних пропозицій щодо вдосконалення національного законодавства.

Стан опрацювання проблематики. Питання транскордонного банкрутства, зарубіжного досвіду, правового регулювання та практики в справах про банкрутство в іноземних державах досліджували: Ніколенко Л.М., Поляков Р.Б., Поляков Б.М., Джунь В.В. Левшина Я.А. Бутирський А.А., Бутирська І.А. та інші. Проте, зарубіжний досвід безпосередньо застосування інституту субсидіарної відповідальності в справах про банкрутство потребує додаткового дослідження.

Виклад основного матеріалу. Інститут субсидіарної відповідальності почав свій розвиток із прийняттям 30.06.1999 року нової редакції Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (набув чинності 01.01.2000) [1]. Проте, до 2019 року включно цей інструмент мав обмежене застосування.

Широкого застосування цей інститут набув після прийняття Кодексу України з процедур банкрутства (надалі – Кодекс), який набрав чинності 21 жовтня 2019 р. [2]. З прийняттям цього кодексу активно почала формуватися судова практика. Цей механізм еволюціонував від обмеженого та рідко застосовуваного інструменту до стану, коли питання щодо звернення / не звернення із відповідною заявою ліквідатора досліджується судом при визначенні повноти дій арбітражного керуючого в провадженні у справі про банкрутство.

Таким чином, дослідження та врахування досвіду провідних держав ЄС, а також здійснення порівняльно-правового аналізу в цій галузі є важливим в контексті розвитку національного законодавства.

Відповідно до преамбули Кодексу – останній встановлює умови та порядок відновлення платоспроможності боржника - юридичної особи або визнання його банкрутом з метою задоволення вимог кредиторів, а також відновлення платоспроможності фізичної особи [2].

Отже, одним з основних завдань провадження у справі про банкрутство є задоволення сукупності вимог кредиторів неплатоспроможного боржника.

Тому створення для кредиторів в межах справи про банкрутство додаткових гарантій захисту їх прав та законних інтересів забезпечує недопущення використання юридичної особи як інструменту безпідставного збагачення за чужий рахунок.

Одним із юридичних механізмів досягнення таких гарантій захисту прав кредиторів та унеможливлення застосовування процедури банкрутства як інструменту виключно списання боргів є, зокрема, застосування доктрини «пронизування корпоративної вуалі» (piercing the veil of corporation), згідно якої суд може покласти відповідальність за зобов'язаннями юридичної особи на органи управління юридичної особи.

У чинному законодавстві України доктрина «пронизування корпоративної вуалі» знайшла своє втілення в інститутах солідарної відповідальності керівника боржника та субсидіарної відповідальності керівників, засновників (учасників, акціонерів) боржника, інших осіб.

Субсидіарна відповідальність у справах про банкрутство є самостійним цивільно-правовим видом відповідальності, який покладається на засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі керівника боржника при наявності підтвердження вини вказаних осіб у доведенні юридичної особи (боржника у справі про банкрутство) до стану неплатоспроможності.

Метою субсидіарної відповідальності як інституту є створення для кредиторів в межах справи про банкрутство додаткових гарантій захисту їх прав та законних інтересів та недопущення використання юридичної особи як інструменту безпідставного збагачення за чужий рахунок, відтак забезпечення стабільності функціонування ринку та фінансової дисципліни.

Субсидіарна відповідальність у процедурі банкрутства є правовим механізмом, що дозволяє притягнути до відповідальності третіх осіб, які сприяли або безпосередньо вплинули на доведення боржника до фінансової неспроможності. Вона передбачена законодавством України, зокрема, частиною 2 статті 61 Кодексу, і має специфічну природу та механізми реалізації [2].

Сутністю субсидіарної відповідальності є те, що особи, винні в доведенні боржника до банкрутства, зобов'язані компенсувати різницю між сумою кредиторських вимог і ліквідаційною масою. Це означає, що відповідальність може виникнути лише у разі недостатності активів боржника для задоволення вимог кредиторів.

Згідно діючого законодавства України до субсидіарної відповідальності можуть бути притягнуті (суб'єкти субсидіарної відповідальності): засновники (учасники, акціонери) боржника, які діяли на шкоду інтересам кредиторів; керівники боржника (наприклад, директори або голови правління), які приймали рішення, що призвели до банкрутства; інші особи, які мали змогу визначати дії боржника, зокрема через видачу обов'язкових вказівок.

Для притягнення до субсидіарної відповідальності необхідно довести такі обставини:

наявність шкоди у вигляді недостатності ліквідаційної маси для покриття боргів банкрута (погашення кредиторської заборгованості в повному обсязі перед усіма кредиторами);

Протиправні дії або бездіяльність відповідної особи (наприклад, незаконні фінансові операції, виведення активів тощо);

Причинно-наслідковий зв'язок між протиправними діями чи бездіяльністю особи та доведенням боржника до банкрутства;

Щодо процедури притягнення до відповідальності слід визначити наступне. Ліквідатор або кредитор має право звернутися до суду в межах справи про банкрутство із заявою про притягнення до субсидіарної відповідальності осіб, зазначених у статті 61 Кодексу [2].

На підставі викладеного можна визначити, що субсидіарна відповідальність є важливим механізмом захисту прав кредиторів у процедурі банкрутства. Вона дозволяє забезпечити погашення вимог кредиторів у разі недостатності майна боржника, а також слугує запобіжником від зловживань з боку керівників, власників чи інших осіб, які мають вплив на діяльність підприємства. Водночас успішне застосування цього механізму вимагає вжиття численних заходів зі збору відповідних доказів та обґрунтування позиції в суді.

Проте, вбачається суттєвий недолік у відповідному напрямку, а саме: вкрай слабе врегулювання питання на законодавчому рівні. У Кодексі субсидіарній відповідальності присвячена незначна увага [2]. І це при тому, що на сьогоднішній день ледь не кожна справа про банкрутство завершується спором щодо субсидіарної відповідальності.

З огляду на це, враховуючи євроінтеграційний зовнішньополітичний курс України, доцільним є дослідити правове регулювання цього інституту в провідних державах ЄС.

Зокрема, у Франції аналогічний механізм називається «відповідальність за недостатність активів», який за своїм змістом відповідає українській «субсидіарній відповідальності».

Регулювання інституту субсидіарної відповідальності здійснюється статтями L651-2, L651-3 розділу V «Відповідальність та санкції» Книги VI Комерційного кодексу Французької Республіки [3]. Відповідно до ст. L651-2 цього кодексу якщо при ліквідації юридичної особи виявляється нестача активів, суд може, у разі неефективного управління, яке сприяло цій нестачі активів, вирішити, що сума цієї нестачі активів буде покладена, повністю або частково, на всіх юридичних або фактичних керівників, або на деяких з них, які сприяли неефективному управлінню [3]. У разі кількох керівників суд може обґрунтованим рішенням визнати їх солідарно відповідальними.

Таким чином, суб'єктами відповідальності можуть бути як офіційні посадові особи, так і фактичні керівники («директори «де юре» та «де факто»).

Ініціатором справи про покладення субсидіарної відповідальності може бути ліквідатор, більшість кредиторів або прокурор. В Україні прокурор мав певний вплив на процедуру банкрутства ще згідно Закону України «Про банкрутство» 1992 року, проте з подальшими змінами в законодавстві його участь в справах про банкрутство була виключена [4].

Також, цікавою є наступна норма французького Закону, яка визначає, що у разі простої недбалості юридичного або фактичного керівника в управлінні юридичною особою, на нього не може бути покладено відповідальність за нестачу активів.

Фактично, законодавець побічно передбачає необхідність умислу. Натомість, недбалість керівництва, за відсутності умислу, не призводить до покладення субсидіарної відповідальності на керівництво банкрута. До речі, такий стан справ не у всіх державах ЄС однаковий, проте сам факт наявності цієї однозначної норми підвищує правову визначеність.

Нормативне врегулювання цього питання є прогресивним та таким, що сприяє правовій визначеності. До прикладу, в Україні мають місце спори, де банкрутство стало наслідком нещасного випадку (аварії), який трапився формально з вини керівництва підприємства-банкрута, проте у вигляді недбалості, а не умисних недобросовісних дій (виведення активів тощо), і чинне законодавство не містить відповіді на питання, чи є це підставою для застосування субсидіарної відповідальності.

Механізм притягнення власників та/або керівників збанкрутілих юридичних осіб до персональної майнової відповідальності, не дивлячись на всю прогресивність та спрямування на захист кредиторів, не повинен скасовувати собою загальні засади господарського та корпоративного права, зокрема про те, що учасник (засновник) юридичної особи не відповідає за зобов'язаннями юридичної особи, а юридична особа не відповідає за зобов'язаннями її учасника (засновника), крім випадків, встановлених установчими документами та законом (ч. 3 ст. 96 Цивільного кодексу України) [5]. Таким чином це обґрунтовує необхідність внесення подібної норми в українське законодавство, а саме: в Кодекс, було б доцільним.

Цікавим для порівняльно-правового аналізу та запровадження досвіду є праве регулювання субсидіарної відповідальності в Нідерландах. В цій державі також запроваджено механізм персональної відповідальності керівників збанкрутілих юридичних осіб: приватних компаній з обмеженою відповідальністю (подібні до наших товариств з обмеженою відповідальністю) та публічних компаній (подібні до наших акціонерних товариств). Це питання врегульоване ст.ст. 138, 248 та побічно 10, 394 Цивільного кодексу Нідерландів [6]. В буквальному перекладі на українську мову ця відповідальність називається «солідарна», проте за своєю суттю та змістом вона відповідає саме «субсидіарній» відповідальності згідно українського законодавства. Для її застосування необхідна наявність таких елементів: визнання юридичної особи банкрутом; виявлення «дефіциту активів»; наявність «неналежного виконання директорських обов'язків».

Розмір коштів, що підлягають стягненню, обмежується сумою «дефіциту».

При цьому, нормами Цивільного кодексу Нідерландів (ст.ст. 138, 248) прямо передбачено, що неналежне виконання директорських обов'язків мало місце, якщо були порушені такі зобов'язання керівництва (ст. 10) [6]:

1) ведення обліку фінансового стану юридичної особи та всього, що стосується діяльності юридичної особи, а також збереження пов'язаних з цим книг, документів та інших носіїв даних таким чином, щоб права та обов'язки юридичної особи були відомі в будь-який час;

2) складання та письмове фіксування балансу та звіту про доходи та витрати юридичної особи щорічно протягом шести місяців після закінчення фінансового року;

3) збереження книг, документів та інших носіїв даних, зазначених в пунктах один та два протягом семи років;

4) передача даних на інші носії лише за умови правильного та повного їх відображення, а також забезпечення їх доступності та придатності до читання протягом усього періоду зберігання.

Слід підкреслити, що в Україні однією з підстав для початку ініціювання притягнення винних осіб до субсидіарної відповідальності є проведення аналізу фінансово-господарського стану, інвес-

тиційної та іншої діяльності боржника та становища на ринках боржника, за результатами якого встановлюється наявність або відсутність ознак фіктивного банкрутства, доведення до банкрутства, приховування стійкої фінансової неспроможності, вчинення незаконних дій у разі банкрутства.

В Україні ця процедура врегульована Порядком проведення аналізу фінансово-господарського стану суб'єктів господарювання щодо наявності ознак фіктивного банкрутства, доведення до банкрутства, приховування стійкої фінансової неспроможності, незаконних дій у разі банкрутства, затвердженим наказом Міністерства юстиції України від 10.09.2020 № 3105/5 [7].

Відповідно до п. 1 вищезазначеного Порядку цей аналіз проводиться на підставі Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства, затверджених наказом Міністерства економіки України від 19.01.2006 № 14 (надалі – Методичні рекомендації) [8].

Згідно Методичних рекомендацій джерелами інформації для проведення аналізу є дані фінансової звітності підприємства-боржника (баланс, звіт про фінансові результати, звіт про рух грошових коштів, звіт про власний капітал та ін.) [8].

Проте, Методичні рекомендації [8] не враховують зміни, які були внесені в стандарти бухгалтерського обліку, в форми фінансової звітності, безпосередньо в Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [9], не відповідають вимогам вже чинного Кодексу.

Разом з тим, як показує практика, ці дані часто є сфабрикованими, зокрема, в тому числі, але не виключно: завищені активи (неіснуючі запаси, непідтверджена первинними документами дебіторська заборгованість тощо) і занижені зобов'язання (розмір визнаних судом вимог кредиторів як правило значно перевищує зобов'язання боржника в бухгалтерському обліку і, відповідно, в показниках фінансової звітності). Також, Методичні рекомендації передбачають перевірку фінансово-господарських договорів підприємства, їх виконання [8].

На практиці розповсюджені випадки, коли арбітражному керуючому жодні документи підприємства-боржника не передаються.

На сьогоднішній день в Україні трапляються випадки взаємосуперечливої судової практики з цього приводу: в одних справах суди дотримуються позиції, що ненадання документів є ознакою недобросовісних дій власників/керівників підприємства-банкрута, а в інших: в Україні діє презумпція невинуватості, диспозитивність та змагальність сторін, і це є обов'язок ліквідатора довести належними, допустимими і достовірними доказами ознаки доведення до банкрутства, і пошук цих доказів, в т.ч. документів з господарської діяльності боржника, є обов'язком саме ліквідатора. Як зазначено вище, в Нідерландах суворо передбачено вести постійний і достовірний облік на підприємстві, зберігати всі відомості протягом семи років. Порушення цього зобов'язання, в разі банкрутства підприємства, вважається «неналежним виконанням директорських обов'язків» і тягне за собою покладення на керівників субсидіарної відповідальності.

Дана норма є дієвим запобіжником від перекручування фінансової звітності, приховування достовірних відомостей про стан справ на підприємстві і не надання документів арбітражному керуючому. Імплементация подібної норми в українське законодавство, в першу чергу в Кодекс, мало б беззаперечно позитивний вплив на правовий порядок в Україні.

Зацікавленість викликає правове регулювання подібних правовідносин в Іспанії. В цій державі також запроваджено механізм персональної відповідальності керівників збанкрутілих юридичних осіб. Процедура банкрутства врегульована «Законом про неплатоспроможність», затвердженим «Королівським законодавчим декретом 1/2020 від 5 травня» (надалі – Закон) [10]. Причому Законом цій проблемі приділено багато уваги. Питання щодо наявності/відсутності вини як передумови виникнення стану неплатоспроможності відображено в багатьох положеннях Закону.

В Іспанії в певній мірі наявний аналог українського інституту субсидіарної відповідальності, проте він є частиною значно більш широкого поняття «винного» банкрутства.

Відповідно до ст. 441 Закону всі справи про неплатоспроможність класифікуються як «випадкові» або «винні» [10].

Провадження у справі про неплатоспроможність вважається винним, якщо у виникненні або поглибленні стану неплатоспроможності мали місце шахрайство або груба недбалість з боку боржника або, якщо він їх має, його законних представників (ст. 442 Закону) [10].

Ст. 443 Закону визначає, що у будь-якому випадку, провадження у справі про неплатоспроможність вважається відкритим з вини боржника у таких випадках [10]:

- 1) заволодіння боржником усіма або частиною своїх активів на шкоду кредиторам а вчинення будь-яких дій, які затримують, перешкоджають або унеможливають ефективність арешту в рамках будь-якого виду виконавчого провадження, яке було розпочато або може бути розпочате;
- 2) виведення «шахрайським шляхом» активів або прав з активів боржника протягом двох років, що передували даті відкриття провадження у справі про неплатоспроможність;

3) здійснення боржником до дати відкриття провадження у справі про неплатоспроможність будь-якої юридичної дії, спрямованої на імітацію фіктивного майнового стану.

4) допущення боржником істотної неточності у будь-якому з документів, доданих до заяви про визнання банкрутства документів, або подання таких документів під час розгляду справи або подання фальшивих документів.

5) не ведення бухгалтерського обліку боржником, ведення подвійного обліку чи допущення порушення в обліку, які мають значення для розуміння активів або фінансового стану боржника.

Відповідно до ст. 447 Закону протягом строку для пред'явлення вимог будь-який кредитор або будь-який учасник провадження у справі про неплатоспроможність може надіслати керуючому у справах про неплатоспроможність все, що він вважає доречним для обґрунтування кваліфікації провадження у справі про неплатоспроможність як винного, додавши, за необхідності, документи, які він вважає доречними [10].

Протягом п'ятнадцяти днів після подання інвентаризаційного опису та попереднього переліку кредиторів керуючий у справах про неплатоспроможність подає обґрунтований і документально підтверджений звіт про відповідні факти для класифікації провадження у справі про неплатоспроможність (як випадкового або винного) із запропонованим рішенням. Звіт повинен мати структуру позовної заяви, якщо керуючий у справах про неплатоспроможність подає клопотання про класифікацію провадження у справі про неплатоспроможність як винуватця (ст. 448 Закону) [10].

Згідно із ст. 473 Закону у разі виявлення недостатності активів для задоволення всіх вимог, що пред'являються до активів, керуючий у справах про неплатоспроможність після того, як сума вже нарахованих вимог буде сплачена або передана в порядку, встановленому цим Законом, звертається до судді з клопотанням про закриття провадження у справі про неплатоспроможність з поданням звітності [10]. До заяви про припинення провадження у справі про неплатоспроможність додається звіт, в якому, серед іншого, він (керуючий) також повинен беззаперечно викласти: що боржник не вчинив жодних дій, що завдають шкоди майну, які можуть бути анульовані відповідно до положень цього закону; що відсутні підстави для здійснення корпоративного позову щодо відповідальності; що немає підстав для того, щоб провадження у справі про неплатоспроможність класифікувалося як умисне.

Розгляд справи про притягнення осіб до субсидіарної відповідальності («кваліфікації банкрутства як винного», визначення «учасників, співучасників», «розміру і ступеня участі кожного з них», «розміру і покриття дефіциту») вирішується в судовому засіданні в основному провадженні у справі про неплатоспроможність.

В Україні, натомість, питання притягнення винних у банкрутстві осіб до субсидіарної відповідальності є умовно побічним, вирішується, хоч і в межах справи про банкрутство, проте в окремому провадженні, якщо буде в цьому потреба.

Підсумовуючи викладене, правозастосовча практика інституту субсидіарної відповідальності в Україні, в цілому, відповідає законодавству європейських держав. Спільними рисами при використанні цього інструменту є наявність наступних фактів: визнання юридичної особи банкрутом (неплатоспроможною); недостатність активів юридичної особи (грошових коштів, майна, прав вимоги до третіх осіб тощо) для виплати боргів в повному обсязі всім кредиторам; настання банкрутства з вини власників та/або керівників боржника внаслідок їх недобросовісних дій чи бездіяльності (продаж активів за заниженою вартістю, не стягнення дебіторської заборгованості чи вчинення інших подібних недобросовісних дій).

Також, в результаті дослідження було виявлено позитивні елементи законодавства досліджуваних держав, імплементація яких в українське законодавство є доцільною.

В першу чергу слід відмітити, що всі досліджувані країни (а також й інші держави ЄС, не описані в цій статті) містять детальне правове регулювання субсидіарної відповідальності в «повноцінних» нормативно-правових актах (Комерційний кодекс, Цивільний кодекс, Закон про банкрутство). В Україні, натомість, це питання вкрай слабо врегульовано на законодавчому рівні. В Кодексі субсидіарній відповідальності присвячена незначна увага (буквально чотири абзаци). Господарський кодекс України містив одну статтю, яка побічно мало відношення до цього інструменту, проте він був скасований. Все правове регулювання здійснюється, по суті, судовою практикою Верховного Суду, що не відповідає правовій системі європейських країн.

Що стосується безпосередньо досліджуваних держав, доречним буде запозичити вищезазначений їх досвід.

Висновки. В результаті здійсненого дослідження доцільним вбачається доповнити Кодекс України з процедур банкрутства наступними положеннями:

Конкретизувати підстави для притягнення до субсидіарної відповідальності на предмет наявності умислу; передбачити, що банкрутство внаслідок недбалості власників та/або керівництва боржника не може бути підставою для покладення на них особистої майнової відповідальності.

Передбачити, що відсутність / ненадання арбітражному керуючому документів з господарської діяльності боржника є підставою для притягнення власників та/або керівників боржника до субсидіарної відповідальності.

Здійснений порівняльний аналіз правового регулювання субсидіарної відповідальності зарубіжних країн засвідчив корисність врахування іноземного досвіду при правотворчій діяльності в нашій державі. Доцільним є подальше детальне дослідження правових рішень держав ЄС для удосконалення відповідного законодавства України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 30 червня 1999 р. № 2343-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2343-12/ed19990630#Text>.
2. Кодекс України з процедур банкрутства: Закон України від 18 жовтня 2018 р. № 2597-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text>.
3. Code de commerce. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000005634379.
4. Про банкрутство: Закон України від 14 травня 1992 р. № 2343-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2343-12/ed19920514#Text>.
5. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n521>.
6. Burgerlijk Wetboek Boek 2. URL: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0003045/2024-01-01#Boek2>.
7. Про затвердження Порядку проведення аналізу фінансово-господарського стану суб'єктів господарювання щодо наявності ознак фіктивного банкрутства, доведення до банкрутства, приховування стійкої фінансової неспроможності, незаконних дій у разі банкрутства: наказ Міністерства юстиції України від 10 вересня 2020 р. № 3105/5 / Міністерство юстиції України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0872-20#Text>.
8. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства: наказ Міністерства економіки України від 19 січня 2006 р. № 14 / Міністерство економіки України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0014665-06#Text>.
9. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16 липня 1999 р. № 996-XIV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>.
10. RealDecretoLegislativo1/2020,de5demayo,porelqueseapruebaeltextorefundidodelaLeyConcursal. URL: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2020-4859&p=20250103&tn=1#a4-53>.